

การศึกษาบทบาทของพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นต้นแบบนวัตกรรมเครื่องนุ่งห่ม
ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเฉพาะผลิตภัณฑ์จีวร

A Study of the Buddha's Role as Pioneer of Costume Innovation Accustomed to
Nature and Environment: A Case Study of Yellow Robe Products

ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี, Dr. Songvit Kaeosri¹

รศ.ดร. ประพันธ์ ศุภสร, Assoc. Prof. Dr. Praphan Suphasorn²

ดร.นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร, Dr. Nuanwan Punwasuponchat³

E-mail : nuanwan.phun@mcu.ac.th

Received: August 17, 2020 Revised: August 24, 2020

Accepted: December 26, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นต้นแบบนวัตกรรมเครื่องนุ่งห่มที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเฉพาะผลิตภัณฑ์จีวร” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาประวัติจีวรและบทบาทของพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นต้นแบบนวัตกรรมจีวร และ (2) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้การสร้างนวัตกรรมที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวิจัยเป็นแบบวิจัยเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า จีวรคือเครื่องนุ่งห่มของภิกษุ เป็น 1 ในปัจจัย 4 ได้แก่จีวร, ภัณฑาต, เสนาสนะ และเภสัช จีวรอาจได้มา 2 ทางคือ ผ้าบังสุกุล หรือผ้าห่อซากศพในป่าช้า นำมาซักล้างและตัดเย็บ เป็นผ้านุ่งคืออันตรวาสก ผ้าห่มคืออุตตราสงค์ และผ้าห่มซ้อนคือสังฆาฏิ รวมเป็น 3 ผืนเรียก ไตรจีวร อีกทางหนึ่งคือผ้าที่มีผู้ถวายเรียกคหบดีจีวร เดิมทีนั้นจีวรคงไม่มีรูปแบบตายตัว ต่อมาทรงโปรดให้พระอานนทเถระออกแบบตามรูปแนวคันทนาของชาวมคธเป็นตารางน้อยใหญ่ เป็นระเบียบเรียบร้อยดี จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ใช้แบบจีวรดังกล่าวสืบมาถึงทุกวันนี้ นวัตกรรมการออกแบบจีวรของพระพุทธเจ้านั้นใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่รบกวนชาวบ้านเกินควร ภิกษุใช้สอยอย่างประหยัดและคุ้มค่า ทั้งนี้เป็นไปตามหลักมัคค์น้อยสันโดษและปฏิบัติขัดเกลากิเลสของภิกษุ

คำสำคัญ : (นวัตกรรมจีวร), (บทบาท), (พระพุทธเจ้า)

¹ อาจารย์อาวุโสและผู้ทรงคุณวุฒิฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ประจำหลักสูตร วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ABSTRACT

This research paper entitled “A Study of the Buddha’s Role as Pioneer of Costume Innovation accustomed to Nature and Environment: A Case Study of Yellow Robe Products” is of two objectives, viz. (1) to study the origin of Bhikkhus’ robes and the role of the Buddha as the pioneer of robe innovation and (2) to synthesize knowledge on creating innovations that are friendly to nature and environments. Methodology was a documentary research. The findings were that *Civara* or Bhikkhus’ robe is one among the four requisites; cloths, food, dwelling, and medicine. *Civara* was acquired by two ways, i.e., getting from rag heap or wrapping cloths of the deceased in graveyard, and then clean, cut in a form of robe using as the lower robe and upper robe, and blanket called *Sanghati* totally 3 robes, and another way is to receive from the householders. At the beginning, the *Civara* design was not certain uniformed, later on the Buddha ordered Venerable Ananda to design for Bhikkhus’ robes as the bow (ridge) of Magadha farmers. This design was accepted and permitted to use till today. Robe innovation of the Buddha uses the raw materials acquired in the locality, by local knowledge, friendly to nature and environments and not to disturb people unnecessarily. After his receiving, every Bhikkhu must use them economically conforming to solitude and getting rid of defilements.

Keywords: (Buddha’s robes innovation), (Role),(The Buddha)

1. บทนำ

ทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาจำนวนมาก ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง และเกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง ประกอบด้วยปัญหาขยะมูลฝอยและมลพิษทางอากาศ คุณภาพน้ำและการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ภัยพิบัติทางธรรมชาติเฉพะอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งและมีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อภาคการผลิตและวิถีการดำรงชีวิตของคนไทย ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต้องเป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อการผลิตและการบริโภคต้องเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนา (Developing Country) ประสบปัญหาเศรษฐกิจและสังคมมาโดยตลอด นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ในฐานะประเทศเกษตรกรรม ปีใดเกิดภาวะน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง พืชผลทางการเกษตรตกต่ำ ประชาชนยากจนลง รัฐบาลก็เดือดร้อน ขาดเงินมาพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะเมื่อเกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจเมื่อ พ.ศ. 2540-2541 ที่เรียกว่า “เศรษฐกิจฟองสบู่แตก” ประเทศไทยต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF – International Monetary Funds) นับแต่นั้นมา รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยมีความสนใจและใส่ใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 โดยเฉพาะรัฐบาลปัจจุบัน ได้ออกแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) และเป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) โดยเน้น “ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง⁴

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทรงเห็นความสำคัญของความ “พออยู่พอกิน” ซึ่งมีผลกระทบต่อราษฎรและประเทศชาติ ที่สำคัญคือเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนไทยดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง มี

⁴ ลดาวัลย์ คำภา รองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี Sustainable Development Goals และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ของประเทศ”, การบรรยาย ณ เวทีสาธารณะนโยบายน้ำ สกว. ครั้งที่ 7 เรื่องการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำกับยุทธศาสตร์ชาติ วันพุธที่ 4 มีนาคม 2559 ณ โรงแรมเอทลุ่มพินี กรุงเทพมหานคร (เอกสารประกอบการบรรยาย), หน้า 3-5.

ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพ รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักประมาณตน และดำรงชีวิตอยู่อย่างรู้จัก “คิด อยู่ ใช้ กิน อย่างพอเพียง”⁵

พระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่างอันดีที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ลักษณะที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแก่ภิกษุสงฆ์ล้วนเกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 คือเครื่องอาศัยของบรรพชิต มี 4 อย่าง คือจีวรเครื่องนุ่งห่ม บิณฑบาต อาหารการขบฉัน เสนาสนะที่อยู่อาศัย และเภสัช คือยารักษาโรค⁶ ทุกอย่างต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ แต่ไม่ทำลายธรรมชาติ ที่เห็นชัดคือ การออกแบบจีวร ซึ่งถือได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบนวัตกรรม ไม่ว่าจะในแง่ของการผลิตที่ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น การบริโภคใช้สอยอย่างประหยัดและคุ้มค่า และไม่รบกวนชาวบ้านจนเกินควร ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจใคร่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่องการผลิตและการใช้สอยจีวรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระพุทธเจ้าในฐานะนักนวัตกรรมต้นแบบการออกแบบจีวรที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นแบบอย่างอันดีของสังคมสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติจีวรและบทบาทของพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นต้นแบบนวัตกรรมจีวร
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้การสร้างนวัตกรรมที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

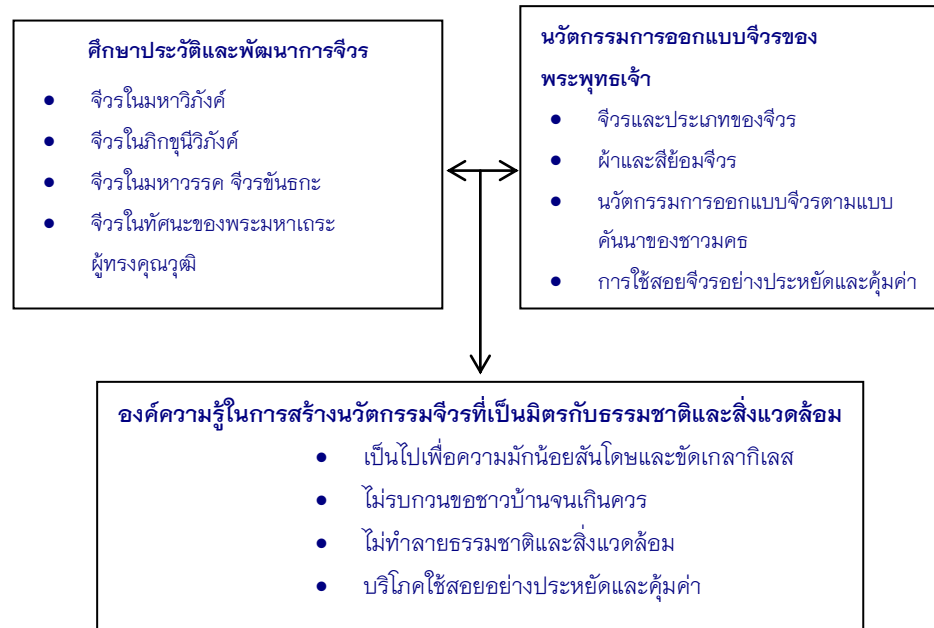
3. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และทัศนมิติของพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อเป็นแนวทางการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยต่อไป ทั้งนี้สามารถแสดงกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

⁵ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2550), หน้า 2-5.

⁶ วิ.ม. (ไทย) 4/28/197.

กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้ ในบรรดาปัจจัย คือเครื่องอาศัยของบรรพชิต 4 อย่าง คือจิวรได้แก่เครื่องนุ่งห่ม อาหารได้แก่บิณฑบาตเลี้ยงชีพ ที่พักอาศัยได้แก่เสนาสนะ และคิลานเภสัชได้แก่ยารักษาโรค⁷ ที่สำคัญมากที่สุดได้แก่จิวรและบาตร เพราะในการที่จะขออุปสมบทได้นั้น เบื้องต้นอุปสัมปทาเปกข์ต้องมีบาตรและจิวรครบถ้วน พระอุปัชฌาย์จึงจะบวชให้ได้⁸ จิวรนั้นใช้นุ่งห่มเพื่อปกปิดความละอายต่อร่างกาย ป้องกันความร้อนหนาว และป้องกันแมลงสัตว์กัดต่อย ไม่ใช่เพื่อตกแต่งร่างกาย ไม่ใช่เพื่อความหรูหราฟุ่มเฟือย และไม่ใช่เพื่อความสนุกสนานร่าเริง มิฉะนั้นก็ไม่แตกต่างจากคฤหัสถ์ผู้บริโภคมาม จิวรเครื่องนุ่งห่มจึงมีความจำเป็นอันดับ 1 หากเปลือยกายก็ไม่ใช่นักบวชในพระพุทธศาสนา กลายเป็นพวก อเจลกะคือลัทธิซีเปลือยไป⁹ เมื่อภิกษุอยู่ภายในกุฏิวิหาร อาจนุ่งแค่สบงผืนเดียวได้ คืออย่างน้อยต้องใช้ผ้า 1 ผืน ถ้าออกนอกวัดก็ต้องใช้จิวร 3 ผืน เรียกไตรจิวร¹⁰ ยิ่งหากเป็นภิกษุณีคือนักบวชสตรี ต้องใช้จิวร 5 ผืน คือเพิ่มผ้ารัดถัน (พันใต้รักแร้รอบอก) และผ้าอาบน้ำ ก็ผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น ชีวิตต้องพึ่งพาอาศัยชาวบ้าน ดังนั้นจึงต้องเป็นผู้มั่งคั่งน้อยสันโดษและประพฤติพรหมจรรย์เพื่อความหลุดพ้นตามหลัก

⁷ วิ.ม. (ไทย) 4/73/101-102.

⁸ วิ.ม. (ไทย) 4/118/182-184.

⁹ วิ.ม. (ไทย) 5/370/246.

¹⁰ วิ.ม. (ไทย) 5/346/215-216.

อุตงควัตร 13¹¹ เพื่อเป็นทักษิโณยบุคคลให้ชาวบ้านเกิดศรัทธาได้เคารพบูชาและถวายปัจจัย 4 เพื่อภิกษุจะได้ยังอัฐภาพให้เป็นไปเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ได้ด้วยดี

เฉพาะเรื่องจีวร ตามที่กล่าวไว้ในจีวรชั้นชกาะ มีเรื่องที่ควรทราบ 3 เรื่อง คือ

1) **การได้มาซึ่งจีวร** ภิกษุอาจได้มา 2 ทางคือ โดยการแสวงหาผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยจากกองขยะที่เขาทิ้งแล้ว หรือจากผ้าห่อศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เรียกกันว่า “ผ้าบังสุกุล” อีกทางหนึ่งคือได้มาโดยมีผู้ศรัทธาบริจาคเรียก “คหบดีจีวร”¹² ประเด็นเริ่มแรกจากหมอชีวกโกมารภัจ¹³ และภายหลังก็มีนางวิสาขามหาอุบาสิกา และพระนางมัลลิกาเทวี เป็นต้น ผ้าเหล่านี้นำมาซัก มาต้ม มาตัดเย็บเป็นจีวรได้ตามประสงค์ ซึ่งอาจเป็นอันตรวาสก (สบง-ผ้าถุง) อุตตราสงค์ (จีวรผ้าห่ม) และสังฆาฏิ (ผ้าห่มซ้อน) ที่รวมเรียกว่า “ไตรจีวร” ถ้าเป็นภิกษุณีเป็น “เบญจจีวร” คือเพิ่มผ้ารัดอกหรือผ้ารัดถันและผ้าถุงอาบน้ำ¹⁴

2) **ประเภทของเนื้อผ้า** - มีพระพุทธานุญาตให้ใช้วัตถุดิบมาตัดเย็บจีวรได้รวม 6 ชนิดคือ ไซมะ ผ้าเปลือกไม้, กัปปาลิกะ ผ้าฝ้าย, โกลเสยยะ ผ้าไหม, กัมพละ ผ้าขนสัตว์ (ห้ามผมและขนมนุษย์), สาณะ ผ้าป่าน, และภังคะ ผ้าที่ผสมกันของวัสดุ 5 อย่างข้างต้นตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไป¹⁵

3) **ประเภทของสีย้อม** - ไม่ทรงอนุญาตให้ใช้สีย้อม 6 สีดังต่อไปนี้คือ นีลกะลวัน - สีเขียวคราม, ปิตกะลวัน - สีเหลือง, โลहितกะลวัน - สีแดง, มัญเชฏฐกะลวัน - สีบานเย็น, กัณณะลวัน - สีดำ, มหารงครัตถ์ลวัน - สีแดงมหารงค์ (สีอย่างสีหลังตะขาบ หรือสีแสด), และมหานามะลวัน - สีแดงมหานาม คือสีแสดเข้ม อย่างสีใบไม้เหลือง, สีกลีบปทุมอ่อน, สีชมพู ทั้งนี้ สีที่รับรองกันมาคือสีเหลืองเจือแดงเข้ม หรือสีเหลืองหม่น สีย้อมแก่นขนุน ที่เรียกว่าสีกรัก¹⁶

จีวรนั้น พระพุทธเจ้าโปรดให้พระอานนทเถระออกแบบจัดทำตามรูปคันทันนาของชาวมคธ ในระหว่างทางเสด็จจากราชคฤห์ไปทักษิณาคิริชนบท ทำให้มีรูปลักษณะเป็นระเบียบแบบแผน โดยทรงกำหนดให้เป็นผ้าที่ถูกตัดเป็นชิ้นๆ นำมาเย็บประกอบกันขึ้นตามแบบที่จัดวางไว้ ชิ้นทั้งหลายมีชื่อต่างๆ เป็น กุสิ อัทมกุสิ มณฑล อัทมมณฑล วิวัฏฐะ อนุวิวัฏฐะ คีเวยยะ ชังเขยยะ พาหันตะ

¹¹ วิ.สุทฺธิ. (ไทย) 1/73-104.

¹² วิ.ม. (ไทย) 5/337/198.

¹³ วิ.ม. (ไทย) 5/338/200.

¹⁴ วิ.ม. (ไทย) 5/349-350/218-223.

¹⁵ วิ.ม. (ไทย) 5/339/200.

¹⁶ วิ.ม. (ไทย) 5/344/209.

ทั้งนี้ เมื่อเป็นผ้าที่ถูกตัด ก็จะเป็นของเศร้ามองด้วยศัสตรา คือมีตำหนิ เสียรูป เสียความสวยงาม เลื่อมค่า เสียราคา สมควรแก่สมณะ และพวกคนที่ประสงค์ร้ายไม่เฟงจ้องอยากได้¹⁷

มีพระพุทธรูปบัญญัติว่า จีวรผืนหนึ่งๆ ต้องตัดเป็นปัญจกะ (มีส่วนประกอบห้าชิ้น หรือห้าผืนย่อย, ชิ้นใหญ่หรือผืนย่อยนี้ ต่อมาในชั้นอรรถกถา เรียกว่า “ ชัณท์” จึงพูดว่าจีวรห้าชัณท์) หรือเกินกว่าปัญจกะ (พูดอย่าง อรรถกถาว่า มากกว่า 5 ชัณท์ เช่น เป็น 7 ชัณท์ 9 ชัณท์ หรือ 11 ชัณท์) ตามพระพุทธรูปบัญญัตินั้น จีวรทั้ง 3 (คือ สังฆากฎิ อุตตราสงค์ และอันตรวาสก) ต้องเป็นผ้าที่ถูกตัดเป็นชิ้นๆ นำมาเย็บประกอบกันขึ้นอย่างทีกล่าวข้างต้น แต่ภิกษุบางรูปทำจีวร เมื่อจะให้เป็นจีวรผ้าตัดทุกผืน ผ้าไม่พอ จึงเป็นเหตุปรารภ ให้มีพระพุทธานุญาตยกเว้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตจีวรผ้าตัด 2 ผืน จีวรผ้าไม่ตัด 1 ผืน” เมื่อผ้ายังไม่พอ ก็ตรัสอนุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตจีวรผ้าไม่ตัด 2 ผืน จีวรผ้าตัด 1 ผืน” ถึงอย่างนั้น ก็มีกรณีผ้ายังไม่พออีก จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เพิ่มผ้าเปลาะ แต่ผ้าไม่ตัดเลยหมดทุกผืน ภิกษุไม่พึงใช้ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ”¹⁸

ในสมัยต่อมา นิยมนำคำว่า “ชัณท์” มาใช้เป็นหลักในการกำหนดและเรียกชื่อส่วนต่างๆ ของจีวร ทำให้กำหนดง่ายขึ้นอีก ดังได้กล่าวแล้วว่า จีวรมีอย่างน้อย 5 ชัณท์ คือ จีวรที่มีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าผืนหนึ่งนี้ เมื่อคลี่แผ่ออกไปตามยาว จะเห็นว่ามีชัณท์ คือผ้าผืนย่อย ขนาดประมาณเท่าๆ กัน ยาวตลอดจากบนลงล่าง 5 ผืน เรียงต่อกันจากซ้ายไปสุดขวา ครบเป็นจีวร 1 ผืน; ชัณท์ทั้ง 5 นี้ แต่ละชัณท์มีส่วนประกอบครบในตัว คือ มี 2 กระทบ ได้แก่ กระทบใหญ่ เรียกว่ามณฑลกับกระทบเล็ก (ราวครึ่ง ของกระทบใหญ่) เรียกว่า อัชฌมณฑล, ระหว่างมณฑลกับอัชฌมณฑล มีเส้นคั่นคุดคั่นหาขวาง เรียกว่าอัชฌกฐิ, มณฑลกับอัชฌมณฑล และอัชฌกฐิ รวมเป็นชัณท์หนึ่ง โดยมีเส้นคั่นระหว่างชัณท์นั้นกับชัณท์อื่นอยู่สองข้างของชัณท์ คุดคั่นหาขึ้น เรียกว่า กฐิ, เมื่อรวมเป็นจีวรครบผืน (นิยมเรียงชัณท์ที่ต่อกัน ให้ด้านมณฑลกับด้านอัชฌมณฑลสลับกัน) มีผ้าขอบจีวรทั้งสี่ด้าน เรียกว่า อนุวต (แปลว่าปลิวตามลม, อนุวตก็เป็นกฐิอย่างหนึ่ง); ชัณท์แต่ละชัณท์มีชื่อเรียกเฉพาะต่างกันไป คือ ชัณท์กลาง ชื่อวิวัฏฐะ (แปลตามศัพท์ว่า คลี่ขยายออกไป), ชัณท์ที่อยู่ข้างวิวัฏฐะทั้งสองด้าน ชื่ออนุวิวัฏฐะ (แปลตามศัพท์ว่าคลี่ขยายไปตาม), ชัณท์ที่อยู่ขอบนอกทั้งสองข้าง ชื่อพาหันตะ (แปลว่าสุดแขน หรือปลายพาดบนแขน) นี้สำหรับจีวร 5 ชัณท์, ถ้าเป็นจีวรที่มีชัณท์มากกว่านี้ (คือมี 7 ชัณท์ขึ้นไป) ชัณท์ทุกชัณท์ที่อยู่ระหว่างวิวัฏฐะกับพาหันตะ ชื่อว่าอนุวิวัฏฐะทั้งหมด (บางทีเรียกให้ต่างกันเป็น จุฬานุวิวัฏฐะ กับ มหานุวิวัฏฐะ); นอกจากนี้ มีแผ่นผ้าเย็บทาบเติมลงไปตรงที่หุ้มคอ เรียกว่า คีเวยยกะ และแผ่นผ้าเย็บทาบเติมลงไปตรงที่ถูกแข้งเรียกว่า ชังฆะยยกะ (นี้ว่าตามคำอธิบายในอรรถกถา แต่พระมติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในหนังสือวินัยมุขเล่ม 2 ว่า ในจีวรห้าชัณท์ๆ กลาง ชื่อคีเวยยกะ เพราะเมื่อห่มจีวร อัชฌมณฑลของชัณท์นั้นอยู่ที่คอ,

¹⁷ วิ.ม. (ไทย) 5/345/213-214.

¹⁸ วิ.ม. (ไทย) 5/360/231.

ชั้นที่ถัดออกมาทั้ง 2 ข้าง ชื่อซังเขยยกะ เพราะอัทธมมณฑลของ 2 ชั้นที่นั้นอยู่ที่แข่งในเวลาห่ม, ชั้นที่ถัดออกมาอีกทั้ง 2 ข้าง ชื่อพาห็นตะ เพราะอัทธมมณฑลของ 2 ชั้นที่นั้นอยู่ที่แขนในเวลาห่ม); ต่อมา มีเหตุการณ์อันเป็นกรณีต่างหาก ซึ่งเป็นข้อปรารภให้ทรงอนุญาตลูกดุม (คัณฐิกา) และรังดุม (ปาสกะ)¹⁹

การนุ่งห่มหรือการครองจีวรนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงประทานพระวินิจฉัยไว้ว่า อากการครองจีวรอย่างไร ในบาลีไม่ได้กล่าวไว้ชัด มีในเสขียวัตตรเพียงว่า ให้ทำความสำเนียงกว่า จักนุ่งจักห่มให้เป็นปริมณฑล คือเรียบร้อย, ในวิภังค์แห่งสิกขาบทนี้ แค่เพียงว่า ฟิงนุ่งปิดสะดือและปกหัวเข่าให้เรียบร้อย ฟิงทำชายทั้งสองให้เสมอกัน ห่มให้เรียบร้อย ในการแสดงเคารพหรือทำวินัยกรรม ให้ห่มดอง, ในการเข้าบ้าน กล่าวแต่เพียงว่า ห่มสังฆาฏิทั้งหลายทำให้มีชั้นแล้วกลัดดุม แต่กำซับไว้ให้ปิดกายด้วยดี ห้ามไม่ให้เปิดไม่ให้เวกผ้าขึ้น การห่มผ้า ครั้งแรกดูเหมือนไม่มีจำกัดถวนถี่ เข้าบ้านห่มคลุมกายมิดชิดก็แล้วกัน ห่มดองปิดป่าชายเปิดป่าขวาก็แล้วกัน เหมือนอย่างห่มผ้าห่มนอน ไม่ต้องมีแบบจำกัด ภายหลังมาถวนถี่หนักเข้า จนถึงเป็นเครื่องหมายนิกาย ข้าพเจ้าเองไม่เห็นเป็นสำคัญเลย ห่มอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ให้เรียกว่าเป็นปริมณฑลได้แล้ว ก็เป็นแล้วกัน²⁰

หลักการของพระพุทธเจ้าที่ทรงวางวัตรปฏิบัติไว้สำหรับผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุก็คือ ความเป็นผู้มักน้อยสันโดษและประพฤติพรหมจรรย์ ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงจัดส่ง พระอรหันตสาวกรุ่นแรกจำนวน 60 รูปออกไปประกาศพระศาสนา มีข้อความตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ... แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ... ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป ... จงประกาศพรหมจรรย์ ...”²¹ ข้อความที่ยกมาอ้างมีนัยสำคัญ 2 ประการคือ “พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง” คำว่า “บ่วง” หมายถึง “โลภะ”²² ความโลภ ซึ่งสำหรับภิกษุแล้วคือความไม่ยอมได้ในลาภสักการะ หากมีวเมาในลาภสักการะก็จะละเลยไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เพราะลาภสักการะย่อมฆ่ากาบุรุษ (คนชั่ว) ดังเช่นพระเทวทัต ความเป็นผู้ไม่โลภได้แก่ความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ ภิกษุผู้มักน้อยสันโดษเท่านั้นจึงจะประพฤติพรหมจรรย์ได้ และพระอรหันต์ผู้พ้นจากบ่วงคือ โลภะแล้ว จึงพร้อมที่จะประกาศพรหมจรรย์ได้ดี

¹⁹ พระพรหมภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 29, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2559), หน้า 63-66.

²⁰ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข [เล่ม 2] หลักสูตรนักรธรรมชั้นโท**, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 11-23.

²¹ วิ.ม. (ไทย) 4/32/40.

²² วิ.อ. (ไทย) 3/32/19.

5. บทสรุป/องค์ความรู้ใหม่

5.1 บทสรุป

ประดิษฐกรรมการออกแบบจิวรของพระอานนทเถระตามพระกระแสรับสั่งของพระพุทธเจ้านั้น ถือว่าเป็นนวัตกรรมชั้นเลิศของโลกเมื่อว่าตามยุคสมัยนั้นๆ ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ (1) เลิศล้ำด้วยศิลปะในการออกแบบ (2) เป็นอัตลักษณ์เครื่องนุ่งห่มที่โดดเด่น แสดงสัญลักษณ์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา สวมกับเป็นพระสมณะเขี้ยวสายพระศากยบุตร และแสดงสัญลักษณ์ว่าเป็น “ธงชัยของพระอรหันต์” ผู้เข้ามาบวชแล้วหากเป็นภิกษุผู้ทศิสิกก็ไม่ต้องแก้การนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ความจริงพระอานนทเถระเมื่อรับกระแสพระพุทธบัญชาแล้ว ท่านคิดรูปแบบของจิวรไว้หลายแบบด้วยกัน และที่นำขึ้นถวายพระพุทธเจ้าให้ทอดพระเนตร และมีพระพุทธวินิจฉัยในท่ามกลางสังฆสันนิบาต แบบที่ทรงเลือกคือแบบจิวรที่เราได้พบเห็นพระสงฆ์ภิกษุสงฆ์เถรวาทนุ่งห่มกันอยู่ในปัจจุบันนี้ และไม่ว่าจะในกาลใด ในเทศะไหน จิวรก็ยังเป็นเครื่องนุ่งห่มของภิกษุสงฆ์ประจำตัวไปทุกหนทุกแห่ง ไม่มีการดัดแปลงปรับปรุงให้ผิดแผกไปจากเดิมเมื่อเกือบ 2,600 ปีมาแล้ว

หัวใจของการออกแบบจิวรไม่ใช่เป็นเพียงนวัตกรรมออกแบบให้เหมาะกับภิกษุสงฆ์ใน ยุคพุทธกาลเท่านั้น แต่ที่อยู่เบื้องหลังนวัตกรรมชั้นนี้คือการใช้วัสดุธรรมชาติ เป็นวัสดุที่ประชาชนคนสามัญใช้กันอยู่ในขณะนั้น แม้จะใช้วัสดุธรรมชาติ แต่ก็ไม่ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงป่า ต้นน้ำ ลำธาร แม้การผลิตและใช้สอยก็ต้องไม่สร้างมลภาวะ ความละเอียด พิถีพิถันในการผลิตและการใช้สอย ตลอดจนการดูแลรักษาทุกขั้นตอน และจากข้อความที่ปรากฏใน มหาวรรคและจุฬวรรค พระวินัยปิฎก จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงสุขภาพอนามัยของภิกษุสงฆ์ ดังนั้นจึงทรงเข้มงวดเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัยอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการดูแลรักษา การทำความสะอาด การจัดระบบระเบียบในการใช้และการจัดเก็บ โดยเฉพาะการใช้ร่วมกันของภิกษุสงฆ์ การใช้ของสาธารณะ เช่นส้วม ต้องนึกถึงผู้ใช้คนอื่นภายหลังด้วย จึงต้องเข้มงวดเรื่องความสะอาด เรียบร้อยเป็นพิเศษ

5.2 องค์ความรู้ใหม่

ดังนั้น นวัตกรรมการออกแบบจิวรของพระพุทธเจ้าจึงเป็นไปเพื่อผล 3 ประการคือ (1) เพื่อแสดงความเป็นผู้มักน้อย สันโดษของภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ (2) เพื่อความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนโดยทั่วไป และ (3) เพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งของส่วนรวมและ สุขอนามัยส่วนบุคคลของ ภิกษุสงฆ์ด้วย

นวัตกรรมการออกแบบจิวรของพระพุทธเจ้าที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แนวคิดและหลักการ 3 อย่างคือ

๑. แนวคิดเรื่องความมักน้อยสันโดษ

สันโดษในพระพุทธศาสนามี 3 อย่างคือ ยถาลาภสันโดษ – ยินดีตามที่ได้, ยถาพลสันโดษ – ยินดีตามกำลัง, ยถาสารูปสันโดษ – ยินดีตามสมควร เป็นหลักปฏิบัติศีลพรตของภิกษุเพื่อขัดเกลาจิตใจ ซึ่งขยายไปเป็นคฤหัสถ์ 13 ข้อได้ แนวคิดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงนำมาปรับขยายเป็น “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ให้สอดคล้องกับระบบชีวิตของสังคมไทย จนเกิดสำนวนพูดว่า “พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้” แนวคิดนี้รัฐบาลให้ความสำคัญมาก จึงบรรจุไว้ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

๒. หลักการปฏิบัติโดยคำนึงถึงความเป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หลักการนี้เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก ซึ่งจะต้องร่วมมือกันรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความสมดุลของสภาพแวดล้อมโลก ไม่สร้างปัญหามลพิษภาวะ และปัญหาโลกร้อน เป็นต้น

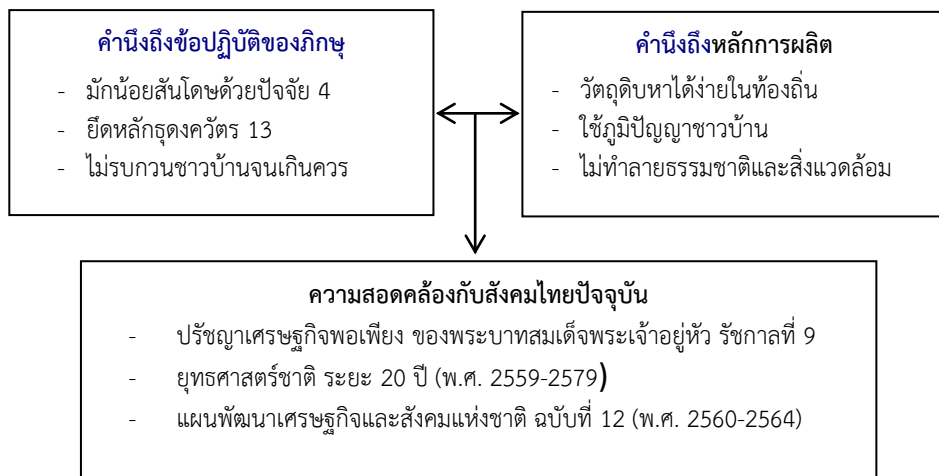
๓. แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นสังฆธรรม

คำว่า “สังฆธรรม” คือความจริงของโลก คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็น “อกาลิก” ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ความจริงที่ว่า มนุษย์ต้องรู้จักความเพียงพอ ปฏิบัติการที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักรักษาอนามัยตนและชุมชน บริโภคใช้สอยทรัพยากรตามคุณค่าแท้ มีใช้คุณค่าเทียมใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โลกจะสงบร่มเย็น เป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์ได้อย่างสันติสุข

เพราะฉะนั้น พุทธจริยาของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีความมักน้อย สันโดษ และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ควรจะเป็นต้นแบบ เป็นแบบอย่าง ให้สังคมไทยเดินตามได้เป็นอย่างดี

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ สามารถจัดแสดงเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

หลักการนวัตกรรมจิ๋วของพระพุทธเจ้า

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะชั้นนโยบาย

คณะสงฆ์ควรต้องออกมาตรการให้วัดวาอารามต่างๆ ปฏิบัติเป็นแบบอย่างของชาวบ้าน ในการบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 อย่างประหยัด คุ่มค่า และคำนึงถึงคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม การก่อสร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัยควรเป็นไปอย่างประหยัด ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็ปรับปรุง วัดวาอารามให้เป็นสถานที่รื่นรมย์ ร่มรื่นด้วยต้นไม้และพันธุ์หญ้า ดูแลรักษา ความสะอาดและสุขอนามัย โดยเฉพาะสวนสาธารณะภายในบริเวณวัด

6.2 ข้อเสนอแนะชั้นปฏิบัติการ

ในประเด็นนี้มีข้อเสนอแนะ 2 ประเด็น คือ

1. เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะพระสังฆาธิการที่จะต้องปกครองพระภิกษุสามเณรรวมทั้งแม่ชี ที่อยู่อาศัยอยู่ในวัดสังกัด ให้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชนในฐานะผู้มั่งก้น้อย สันโดษ และปฏิบัติตามพระวินัย เพื่อเป็นที่เจริญศรัทธาของประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงตนด้วยปัจจัย 4
2. เป็นหน้าที่ของส่วนราชการที่ควรจะได้รณรงค์ให้ประชาชนตระหนักรู้ ในการอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ในขณะเดียวกันก็ให้รู้จักใช้สอยทรัพยากรทั้งในการผลิตและการบริโภคอย่างประหยัดและคุ้มค่าด้วย

6.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ มีข้อจำกัดทั้งด้านวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และระยะเวลา หากมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ควรจะได้หยิบยกประเด็นต่อไปนี้มาศึกษาวิจัย คือ

๑. พระพุทธศาสนากับการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสันโดษสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน
๓. การศึกษาเรื่องสุขอนามัยในการบริโภคปัจจัย 4 ของพระภิกษุสงฆ์
๔. การศึกษาต้นแบบวัดพัฒนาตัวอย่างในการปรับปรุงและรักษาสภาพแวดล้อม
๕. การศึกษาสภาพของวัดป่าในเมืองใหญ่ของไทย
๖. นวัตกรรมการออกแบบผลิตภัณฑ์รองเท้าสำหรับพระภิกษุสามเณร
๗. นวัตกรรมการออกแบบเสนาสนะของสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

ก. คัมภีร์พระพุทธศาสนา

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

ข. หนังสือภาษาไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่

29. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2559.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.** พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2559.

ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. **เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการ**

ดำรงชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2550.

ลดดาวัลย์ คำภา รองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **“ยุทธศาสตร์**

ชาติ 20 ปี Sustainable Development Goals และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ของประเทศ”. การบรรยาย ณ เวทีสาธารณะนโยบาย

น้ำ สกว. ครั้งที่ 7 เรื่องการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำกับ

ยุทธศาสตร์ชาติ วันพุธที่ 4 มีนาคม 2559 ณ โรงแรมเอทัส ลุมพินี กรุงเทพมหานคร

(เอกสารประกอบการบรรยาย).

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข [เล่ม 2] หลักสูตรนักรธรรมชั้น**

โท. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

